UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Leonard Besselink

Călin, D.; Besselink, L.

DOI

[10.5682/9786062803353](https://doi.org/10.5682/9786062803353)

Publication date

2015

Document Version

Final published version

Published in

Dreptul Uniunii Europene și tribunalele constituționale ale statelor membre: interviuri = European Union law and the constitutional courts of the member states: interviews

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Călin, D., & Besselink, L. (2015). Leonard Besselink. In D. Călin (Ed.), *Dreptul Uniunii Europene și tribunalele constituționale ale statelor membre: interviuri = European Union law and the constitutional courts of the member states: interviews* (pp. 34-47). (Biblioteca de drept european). Editura Universitară. <https://doi.org/10.5682/9786062803353>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (<https://dare.uva.nl>)

Download date: 26 Apr 2023

European Union Law and the Constitutional Courts of the Member States. Interviews

Dreptul Uniunii Europene și tribunalele constituționale ale statelor membre. Interviu

EDITURA UNIVERSITARĂ

BIBLIOTECA DE DREPT EUROPEAN

**DREPTUL UNIUNII EUROPENE ȘI
TRIBUNALELE CONSTITUȚIONALE
ALE STATELOR MEMBRE.
INTERVIURI**

**EUROPEAN UNION LAW AND THE
CONSTITUTIONAL COURTS OF
THE MEMBER STATES.
INTERVIEWS**

Redactor: Monica Stoian
Tehnoredactor: Ameluța Vișan
Coperta: Monica Balaban
Coperta este realizată după o pictură de Rareș Kerekes.
<http://rareskerekes.blogspot.ro/>

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.)
**[Editura Universitară is a publishing house officially recognized by
the National Research Council of Romania]**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CĂLIN, DRAGOȘ

**Dreptul Uniunii Europene și tribunalele constituționale ale statelor
membre : interviuri /** Dragoș Călin. - București : Editura Universitară, 2015

Bibliogr.

ISBN 978-606-28-0335-3

341.217(4) UE

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786062803353

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din
această lucrare nu poate fi copiată fără acordul Editurii Universitare

Copyright © 2015

Editura Universitară

Director: Vasile Muscalu

B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București

Tel.: 021 – 315.32.47 / 319.67.27

www.editurauniversitara.ro

e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021-315.32.47 / 319.67.27 / 0744 EDITOR / 07217 CARTE

comenzi@editurauniversitara.ro

O.P. 15, C.P. 35, București

www.editurauniversitara.ro

**DREPTUL UNIUNII EUROPENE ȘI
TRIBUNALELE CONSTITUȚIONALE
ALE STATELOR MEMBRE.
INTERVIURI**

**EUROPEAN UNION LAW AND THE
CONSTITUTIONAL COURTS OF
THE MEMBER STATES.
INTERVIEWS**

*Anneli Albi • Leonard Besselink • Chahira Boutayeb •
Gráinne de Búrca • Laurence Burgorgue-Larsen • Ninon
Colneric • Oliver Dörr • Péter Kovács • Kristīne Krūma •
Gertrude Lübbe-Wolff • Bertrand Mathieu • Franz C.
Mayer • Rostane Mehdi • François-Xavier Millet •
Francisco Pereira Coutinho • Janne Salminen • Andreas
Vosskuhle • Joseph H.H. Weiler • Peter G. Xuereb*

**Interviuri realizate de Dragoș Călin
Traduceri efectuate de Mihai Banu, Amelia Paula Chirteș,
Adnana Popescu și Dragoș Călin**

**Interviews taken by Dragoș Călin
Translations made by Mihai Banu, Amelia Paula Chirteș,
Adnana Popescu and Dragoș Călin**

**EDITURA UNIVERSITARĂ
București, 2015**

CONTENTS

INTRODUCTION	6
ANNELI ALBI	12
LEONARD BESSELINK	34
CHAHIRA BOUTAYEB	48
GRÁINNE DE BÚRCA	84
LAURENCE BURGORGUE-LARSEN	92
NINON COLNERIC	102
OLIVER DÖRR	152
PÉTER KOVÁCS	166
KRISTĪNE KRŪMA	182
GERTRUDE LÜBBE-WOLFF	206
BERTRAND MATHIEU	220
FRANZ C. MAYER	236
ROSTANE MEHDI	256
FRANÇOIS-XAVIER MILLET	306
FRANCISCO PEREIRA COUTINHO	342
JANNE SALMINEN	358
ANDREAS VOSSKUHLE	368
JOSEPH H.H. WEILER	380
PETER G. XUEREB	390

CUPRINS

CUVÂNT INTRODUCȚIV	7
ANNELI ALBI	13
LEONARD BESSELINK	35
CHAHIRA BOUTAYEB	49
GRÁINNE DE BÚRCA	85
LAURENCE BURGORGUE-LARSEN	93
NINON COLNERIC	103
OLIVER DÖRR	153
PÉTER KOVÁCS	167
KRISTĪNE KRŪMAA	183
GERTRUDE LÜBBE-WOLFF	207
BERTRAND MATHIEU	221
FRANZ C. MAYER	237
ROSTANE MEHDI	257
FRANÇOIS-XAVIER MILLET	307
FRANCISCO PEREIRA COUTINHO	343
JANNE SALMINEN	359
ANDREAS VOSSKUHLE	369
JOSEPH H.H. WEILER	381
PETER G. XUEREB	391
Lista abrevierilor și acronimelor folosite	408

INTRODUCTION

In the current framework, one of the most interesting approaches, both in case-law and in legal literature, which involves constitutional courts of the Member States of the European Union, concerns possible mechanisms of cooperation with the Court of Justice of the European Union (hereinafter “CJEU”), taking also into account that the Lisbon Treaty did not set up a European “superstate” or a sort of functional federalism. Moreover, the application by the Court of Justice of the European Union of the Charter for Fundamental Rights of the European Union, a additional guarantee for citizens of the Member States of the European Union, is liable to lead to limitation of effects of the decisions rendered by the constitutional courts, especially by effects of European Union law.

This project, conducted in the first half of 2015, comprises responses of some outstanding professors and judges, and can help the reader to grasp better some certainties and unknowns of an endless process of judicial negotiations, in which possible conflicts of jurisdiction may be resolved, at least in the current framework, either by application of European law, as interpreted by the CJEU, despite decisions of constitutional courts, or through a more intense judicial dialogue between constitutional courts and the CJEU, in which preliminary references¹ will play a critically important role.

¹ That tend to become common place, as they are present also in fiction; see the novel written by Emmanuel Carrère, *D'autres vies que la mienne*, éd. POL Editeur, coll. Folio, Paris, 2009, inspired by real facts. The main character is a judge that, trying to protect litigants against credit institutions,

CUVÂNT INTRODUCATIV

În prezent, una dintre cele mai interesante abordări, jurisprudențială și doctrinară, antrenând activitatea tribunalelor constituționale ale statelor membre al Uniunii Europene, vizează mecanismele de cooperare cu Curtea de Justiție a Uniunii Europene (în continuare „CJUE”), mai ales că prin modificările introduse de Tratatul de la Lisabona nu s-a creat un „suprastat” european, ori un federalism funcțional. Mai mult, aplicarea de CJUE a Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, o garanție în plus de care beneficiază cetățenii statelor membre ale Uniunii Europene, poate conduce la limitarea efectelor deciziilor tribunalelor constituționale, tocmai prin efectele dreptului Uniunii Europene.

Acest proiect, realizat în prima jumătate a anului 2015, cuprinde răspunsurile unor profesori și judecători consacrați și poate ajuta cititorul la mai buna cunoaștere a certitudinilor sau a necunoscutelor unui proces fără sfârșit de negociere judiciară, în care posibilele conflicte de jurisdicție se pot soluționa, cel puțin în contextul actual, fie prin aplicarea dreptului Uniunii Europene, astfel cum este interpretat de CJUE, în pofida deciziilor tribunalelor constituționale, fie printr-un dialog judiciar mult mai intens între instanțele constituționale și CJUE, în care trimiterile preliminare¹ vor juca un rol deosebit de important.

¹ Banalizate și prezente inclusiv în beletristică; a se vedea romanul lui Emmanuel Carrère, *D'autres vies que la mienne*, éd. POL Editeur, coll. Folio, Paris, 2009, inspirat din împrejurări reale, în care personajul principal este un magistrat care, încercând să protejeze justițiabilii în fața instituțiilor

The first two questions exceed the powers of constitutional courts and concern the relationship between legal systems, which is based on competences, meaning the most adequate kind of reception of European Union law in the legal order of the Member States, meaning monism, dualism or legal pluralism. In a systemic logic, the coexistence between domestic legal order and foreign legal order is or not one concurrent? How could it be complied with both supremacies - of the Constitution in domestic legal order - and that specific to the legal order of the European Union?

The next questions concern the issues of absolute and unconditional supremacy of European Union law over the case-law of the constitutional courts of the Member States and of requirements to employ legal norms of the European Union and the case-law of the Court of Justice of the European Union by constitutional courts, respectively. On the other hand, does the fact that acts of European Union law are declared as being contrary to national constitutions affect the supremacy of European Union law or should it be allowed in certain circumstances, for example in what concerns the compliance with the fundamental human rights? In such a context, should the doctrine of state liability for breaching the European Union law be reconsidered?

The last two questions deal with the ability of the constitutional courts of the Member States to interpret the primary law of the European Union and the growing number of those courts that have already made preliminary references to the CJEU. In this regard, certain questions rise, like that about equating the use of preliminary reference by constitutional courts with an *extrema ratio* or – conversely – a common instrument of cooperation and about the existence of a hierarchy, confrontation or pure cooperation between the

decide to make a preliminary reference to the European Court of Justice (ie Case C-473/00, *Cofidis*, Judgment of 21 November 2002, EU:C:2002:705).

Primele două întrebări excedează competențelor tribunalelor constituționale și au în vedere raporturile între sisteme juridice, raporturi fondate pe competențe, în fapt, forma cea mai adecvată de receptare a dreptului Uniunii Europene în ordinea juridică a statelor membre: monismul, dualismul sau pluralismul juridic? Într-o logică de sisteme, coexistența dintre ordinea juridică internă și ordinea juridică externă sunt concurente sau complementare? Cum se pot respecta supremațiile, atât a constituției în dreptul intern, cât și cea specifică ordinii juridice a Uniunii Europene?

Următoarele întrebări au în vedere influența supremației absolute și necondiționate a dreptului Uniunii Europene asupra jurisprudenței tribunalelor constituționale ale statelor membre și existența sau nu a unor condiții pentru utilizarea normelor de drept al Uniunii Europene și a jurisprudenței CJUE de tribunalele constituționale. De asemenea, declararea unor acte de drept primar al Uniunii Europene ca fiind contrarii constituțiilor naționale afectează supremația dreptului Uniunii Europene sau poate fi permisă uneori, spre exemplu, prin prisma respectării drepturilor fundamentale ale omului. Într-un asemenea context, ar trebui reconsiderată doctrina răspunderii statului pentru încălcarea dreptului Uniunii Europene?

În sfârșit, ultimele două întrebări insistă asupra posibilei interpretări a dreptului primar al Uniunii Europene efectuată de tribunalele constituționale ale statelor membre și asupra existenței unui număr în creștere de tribunale constituționale care deja au adresat trimiteri preliminare CJUE. Se nasc întrebările unei posibile *extrema ratio* sau a unui instrument obișnuit de cooperare, respectiv a existenței unei ierarhii,

de credit de consum, adresează o trimitere preliminară CJCE (în realitate, cauza C-473/00, *Cofidis*, hotărârea CJCE din 21 noiembrie 2002, EU:C:2002:705).

Court of Justice of the European Union and the constitutional courts, respectively.

The volume is a challenge both for respondents and specialized audience, especially practitioners and theorists, but also for students, being a serious source of inspiration for future solutions of some tribunals constitutional, including in what concerns possible preliminary references to the Court of Justice of the European Union in the context of developing a genuine dialogue between courts, described by an exchange of arguments and interpretations.

Warm thanks to the following Professors and Judges: Mrs Anneli Albi, Mr Leonard Besselink, Mrs Chahira Boutayeb, Mrs Gráinne de Búrca, Mrs Laurence Burgogue-Larsen, Mrs Ninon Colneric, Mr Oliver Dörr, Mr Péter Kovács, Mrs Kristīne Krūma, Mrs Gertrude Lübbe-Wolff, Mr Bertrand Mathieu, Mr Franz C. Mayer, Mr Rostane Mehdi, Mr François-Xavier Millet, Mr Francisco Pereira Coutinho, Mr Janne Salminen, Mr Andreas Vosskuhle, Mr Joseph H.H. Weiler and Mr Peter G. Xuereb, that agreed to give these interviews, also to Mr Rareș Kerekes, whose painting depicting Sighișoara, România, made during the Summer of 2012, is the cover of this book, to Mrs Irina Alexe and my colleagues from RALEA (the Romanian Association for Law and European Affairs) - Mihai Banu, Roxana Maria Călin, Amelia Paula Chirteș, Adnana Popescu and Mihai Șandru, that made useful suggestions and were involved in translation and revision works, and also to Mr Vasile Muscalu and *Editura Universitară*, that made possible the publishing of this work and its free circulation of its electronic version.

Dragoș Călin²

² Dragoș Călin - Judge at the Court of Appeal Bucharest, Associate Researcher – Center for European Legal Studies, Institute for Legal Research ‘Andrei Rădulescu’, Romanian Academy, EU Law Trainer, The National Institute of Magistracy, Bucharest, Director of the Romanian Judges’ Forum Review. Contact: dragos.calin@just.ro.

confruntări sau a purei cooperări între CJUE și tribunalele constituționale.

Volumul reprezintă o provocare, atât pentru cei chestionați, cât și pentru publicul specializat, cu precădere practicieni și doctrinari, dar și pentru studenți, fiind și un serios izvor de inspirație pentru soluții viitoare ale unor tribunale constituționale, inclusiv pentru posibile trimiteri preliminare la Curtea de Justiție a Uniunii Europene, în contextul dezvoltării unui dialog încrezător între jurisdicții, caracterizat prin schimb de argumente și interpretări.

Adresez calde mulțumiri doamnelor și domnilor profesori și judecători Anneli Albi, Leonard Besselink, Chahira Boutayeb, Gráinne de Búrca, Laurence Burgorgue-Larsen, Ninon Colneric, Oliver Dörr, Péter Kovács, Kristīne Krūma, Gertrude Lübbe-Wolff, Bertrand Mathieu, Franz C. Mayer, Rostane Mehdi, François-Xavier Millet, Francisco Pereira Coutinho, Janne Salminen, Andreas Vosskuhle, Joseph H.H. Weiler și Peter G. Xuereb, care au acceptat interviurile, domnului Rareș Kerekes, al cărui peisaj realizat la Sighișoara, România, în vara anului 2012, reprezintă coperta volumului, doamnei Irina Alexe și colegilor mei din cadrul ARDAE (*Asociația Română de Drept și Afaceri Europene*) Mihai Banu, Roxana Maria Călin, Amelia Paula Chirteș, Adnana Popescu și Mihai Șandru, care au oferit sugestii și s-au implicat foarte serios în traducerea și revizuirea textelor în limba română, precum și domnului Vasile Muscalu și Editurii Universitare, care au făcut posibilă publicarea lucrării și libera sa circulație în format electronic.

Dragoș Călin²

² Dragoș Călin este judecător la Curtea de Apel București, cercetător asociat al Centrului de Studii de Drept European al Institutului de Cercetări Juridice "Andrei Rădulescu" al Academiei Române, formator al Institutului Național al Magistraturii și director al Revistei Forumul Judecătorilor. E-mail profesional: dragos.calin@just.ro.

LEONARD BESSELINK

Leonard Besselink is Professor of Constitutional Law at the Law Faculty of the University of Amsterdam, affiliated to the Amsterdam Centre for European Law and Governance [ACELG]. His research focuses on issues of European, comparative and national constitutional law. In particular the constitutional nexus between EU and national constitutional law is one of his research themes as well as the issue of protection of fundamental rights in Europe. Leonard Besselink studied law, with a specialisation in European and international law at the University of Leiden (Netherlands), as well as at the Académie de Droit International de la Haye, and at the Johns Hopkins University, School of Advanced International Studies, and holds the doctorate of the European University Institute, Florence, Italy (1989). Leonard Besselink has taught constitutional law at the University of Amsterdam and at present holds the chair in European Constitutional Law at Utrecht University. Leonard Besselink holds the chair of Constitutional Law in the Faculty Law since 2012, is affiliated to the Amsterdam Centre for European Law and Governance, ACELG and is presently Head of the department of Public Law. Prior to that he held the chair of European Constitutional Law at the University of Utrecht. He was Henri G. Schermers Fellow of the Netherlands Institute for Advanced Studies (2011-2012), the Royal Committee on the Constitution (2009-2010) and is a

LEONARD BESSELINK

Leonard Besselink este profesor de drept constituțional la Facultatea de Drept a Universității din Amsterdam, afiliat Centrului pentru drept și guvernare europene [Amsterdam Centre for European Law and Governance - ACELG]. Cercetarea sa abordează preponderent aspecte de drept constituțional, european, comparat și național. Raportul dintre dreptul constituțional național și cel al UE constituie una dintre temele sale predilecte de cercetare, alături de aspectul protecției drepturilor fundamentale în Europa. Leonard Besselink a studiat dreptul, cu o specializare în drept european și internațional la Universitatea din Leiden (Țările de Jos), la Académie de Droit International de la Haye/Haga, și la Universitatea „Johns Hopkins”, Facultatea de studii internaționale, și deține un doctorat la Institutul Universitar European, Florența, Italia (1989). Leonard Besselink a predat drept constituțional la Universitatea din Amsterdam, iar în prezent este titular al catedrei de drept constituțional european la Universitatea din Amsterdam. Leonard Besselink este titular al catedrei de drept constituțional în cadrul Facultății de Drept cu începere din 2012, fiind afiliat Centrului pentru drept și guvernare europene [Amsterdam Centre for European Law and Governance], iar în prezent este conducătorul Departamentului de drept public. Anterior, el a fost titularul catedrei de drept constituțional european la Universitatea din Utrecht. A fost bursier „Henri G. Schermers” al Institutului olandez de studii avansate (2011-2012), membru al comisiei regale privind constituția (2009-2010) și membru al Societății regale olandeze

member of the Royal Netherlands Society of Sciences and Humanities. Recent publications: L.F.M. Besselink (2014). *The parameters of constitutional conflict after Melloni*. *European Law Review*, 39 (4); L.F.M. Besselink (2014). *The Kingdom of the Netherlands*. In L. Besselink, P. Bovend'Eert, H. Broeksteeg, R. de Lange & W. Voermans (eds.), *Constitutional Law of the EU Member States* (pp. 1187-1241). Deventer: Kluwer; E. Hirsch Ballin & L.F.M. Besselink (2014). *The Italian Republic*. In L. Besselink, P. Bovend'Eert, H. Broeksteeg, R. de Lange & W. Voermans (eds.), *Constitutional law of the EU member states* (pp. 903-966). Deventer: Kluwer; L.F.M. Besselink (2014). *Parameters of constitutional development: The fiscal compact in between EU and member state constitutions*. In L.S. Rossi & F. Casolari (eds.), *The EU after Lisbon: Amending or Coping with the Existing Treaties?*, Springer, 2014, p. 21-35; L.F.M. Besselink, *Does EU law recognize legal limits to integration? Accommodating diversity and its limits*, în T. Giegerich, O.J. Gstrein și S. Zeitzmann (ed.), *The EU between 'an ever closer union' and inalienable policy domains of member states*, *Nomos*, Baden-Baden (Schriftenreihe des Arbeitskreises Europäische Integration e.V., 80, 2014) (p. 59-78).

1. What is the most adequate kind of reception of European Union law in the legal order of the Member States, meaning monism, dualism or legal pluralism?

This is a somewhat confusing question. The terms and concepts of monism, dualism and pluralism are ambiguous and answers can therefore not be straightforward. Let us take the view – often heard in EU circles – that *Van Gend & Loos* and *Costa v ENEL* have created monism as regards EU law. What does it mean in practice? The principles that EU law forms

de științe și discipline umaniste. El a studiat la varii universități, printre care Universitatea din Leiden, Universitatea „Johns Hopkins” – Facultatea de studii internaționale și Institutul Universitar European, unde a obținut un doctorat în științe sociale și politice.

Publicații recente: L.F.M. Besselink, *“The parameters of constitutional conflict after Melloni”*, în *European Law Review*, vol. 39, nr. 4, 2014; L.F.M. Besselink, *“The Kingdom of the Netherlands”*, în L. Besselink, P. Bovend’Eert, H. Broeksteeg, R. de Lange și W. Voermans (ed.), *“Constitutional Law of the EU Member States”*, Kluwer, Deventer, 2014, p. 1187-1241); E. Hirsch Ballin și L.F.M. Besselink, *“The Italian Republic”*, în L. Besselink, P. Bovend’Eert, H. Broeksteeg, R. de Lange și W. Voermans (ed.), *“Constitutional Law of the EU Member States”*, Kluwer, Deventer, 2014, p. 903-966; L.F.M. Besselink, *“Parameters of constitutional development: The fiscal compact in between EU and member state constitutions”*, în L.S. Rossi și F. Casolari (ed.), *“The EU after Lisbon. Amending or Coping with the Existing Treaties?”*, Springer, 2014, p. 21-35); L.F.M. Besselink *“Does EU law recognize legal limits to integration? Accommodating diversity and its limits”* în T. Giegerich, O.J. Gstrein & S. Zeitzmann (Eds.), *“The EU between ‘an ever closer union’ and inalienable policy domains of member states (Schriftenreihe des Arbeitskreises Europäische Integration e.V., 80)”* (p. 59-78). Nomos, Baden-Baden, 2014.

1. Care este forma cea mai adecvată de receptare a dreptului Uniunii Europene în ordinea juridică a statelor membre? Monismul, dualismul sau pluralismul juridic?

Aceasta este o întrebare oarecum confuză. Termenii și noțiunile de monism, dualism și pluralism sunt ambigui, iar răspunsul nu poate fi așadar direct. Să luăm punctul de vedere – auzit deseori în cercurile UE – că *Van Gend & Loos* și *Costa/ENEL* au creat monismul în privința dreptului UE. Ce înseamnă aceasta în practică? Principiile conform cărora dreptul UE face

part of a national legal order and has precedence over conflicting national law in practice mean that there is a distinction in how a national court deals with EU law as opposed to purely national law: with regard to the former it applies these two principles, and notwithstanding its national constitutional duty to apply an act of parliament until the national constitutional court has declared that act unconstitutional, it has itself to review the compatibility of that act of parliament against directly effective (and since *Melloni* also *not* directly effective EU law) and set the national act aside on its own authority if it finds it to be in conflict with EU law. This leads to the result that the alleged ‘monist’ effect leads to the co-existence of more than one legal order in the eyes of the national court. But this kind of co-existence of two separate legal orders is also said to be the distinguishing feature of ‘dualism’. This is only the first step in showing the confusing aspects of asking whether dualism, monism or pluralism is the better way to receive EU law in the national legal order.

2. In a systemic logic, the coexistence between domestic legal order and foreign legal order is or not one concurrent? How could it be complied with both supremacies - of the Constitution in domestic legal order - and that specific to the legal order of the European Union?

There is, in my view, a concurrence of a plurality of legal orders in this 21st century – just in earlier centuries (think of the co-existence of canon law and civil law (or Roman law) that actually continues to this day). The idea that there is one legal order, which is the legal order of the state, is historically a rarity that was claimed to exist during a limited period of time, but had itself its strong limitations. I can think of only one reason why the state is considered in a sense sovereign, and that is the claim to the monopoly of violence – something

parte dintr-o ordine juridică națională și că el are prioritate asupra dreptului național contrar înseamnă, în practică, faptul că există o distincție asupra modului în care o instanță națională tratează dreptul UE în opoziție cu dreptul pur național: în privința celui dintâi, ea aplică aceste două principii și, independent de obligația sa constituțională națională de a aplica un act al parlamentului până când curtea constituțională națională declară acel act ca neconstituțional, ea trebuie să controleze compatibilitatea acelui act al parlamentului în raport cu dreptul UE aplicabil direct (iar, după *Melloni* și cu dreptul UE care *nu* este aplicabil direct) și, în cazul în care ea constată că el se află în conflict cu dreptul UE, să înlăture din oficiu aplicarea actului național. Această împrejurare are drept consecință că pretinsul efect „monist” conduce la coexistența a mai mult de o ordine juridică, din perspectiva instanței naționale. Se afirmă, însă, că acest tip de coexistență a două ordini juridice separate constituie trăsătura distinctivă a „dualismului”. Aceasta constituie doar primul pas în relevarea aspectelor confuze ale întrebării dacă dualismul, monismul sau pluralismul constituie cel mai bun mod de receptare a dreptului UE în ordinea juridică națională.

2. Într-o logică de sisteme, coexistența dintre ordinea juridică internă și ordinea juridică externă este sau nu este una concurentă? Cum se pot respecta supremațiile, atât a Constituției în dreptul intern, cât și cea specifică ordinii juridice a Uniunii Europene?

Există, din punctul meu de vedere, o concurență a unei pluralități de ordini juridice în acest al XXI-lea secol – la fel precum în secolele anterioare (gândiți-vă la coexistența dreptului canonic și dreptului civil (sau dreptului roman) care, în fapt, continuă până în prezent). Din punct de vedere istoric, este o raritate ideea că există o ordine juridică, care este ordinea juridică a statului, despre care se susține că există în cursul unei perioade reduse de timp, însă care a avut în sine limitările

which for good reasons we still believe in. The EU does not claim to possess that monopoly. This does not prevent it from regulating that monopoly of violence of the member states – on which it relies for its own enforcement.

The existence of a plurality of legal orders in the context of Europe and the Union I have sketched in an inaugural address in 2007 under the title: *A Composite European Constitution*, Groningen: Europa Law Publishing, 2007, 22 + 22 pp.

Although the reality of Europe is that of a plurality of legal orders, I fear that many versions of ‘pluralism’ exaggerate and seem to accept a consequence that I do not accept. According to me in the concrete case norm-pluralism cannot exist if the norms are contradictory. This necessary limit of ‘pluralism’ is not always taken full account of. So ‘pluralism’ does not solve the problem that we need conflict rules, and even more so in an age of plural legal orders vying for simultaneous application than in an age of sovereignty (or for that matter: supranationalism).

3. Do you think that absolute and unconditional supremacy of European Union law has influenced in a decisive manner the case-law of the constitutional courts of the Member States? Should there be any requirements to employ legal norms of the European Union and the case-law of the Court of Justice of the European Union by constitutional courts?

This question raises a host of issues that I am not able to answer briefly and concisely. So here the gist of the approach I would advocate.

Let me first remind that ‘absolute and unconditional supremacy of EU law’ is at most a claim only. In practice, it is not made in that form. And to the extent that it were to be made, it is not accepted by the member states. Rightly so. In

sale puternice. Mă pot gândi doar la un motiv pentru care statul este considerat într-un sens suveran și care este pretenția monopolului forței – ceea ce, cu just titlu, credem încă. UE nu pretinde că deține acel monopol. Aceasta nu o împiedică să reglementeze acel monopol al violenței al statelor membre – pe care se întemeiază în scopurile proprii de control și supraveghere.

Am schițat existența unei pluralități de ordini juridice în contextul Europei și Uniunii într-o alocuțiune inaugurală din 2007 cu titlul „A Composite European Constitution”, Europa Law Publishing, Groningen, 2007, 22 + 22 p.

Deși realitatea Europei este aceea a unei pluralități de ordini juridice, mă tem că multe versiuni ale „pluralismului” exagerează și par a admite o consecință pe care eu nu o accept. Din punctul meu de vedere, în plan concret, nu poate exista pluralismul de norme, în cazul în care normele sunt contradictorii. Această limită necesară a „pluralismului” nu este luată întotdeauna deplin în considerare. Astfel că „pluralismul” nu soluționează problema că avem nevoie de reguli de conflict, iar aceasta cu atât mai mult într-o vreme a ordinilor juridice plurale care concurează la o aplicare simultană decât într-o epocă a suveranității (sau, de fapt, a supranaționalismului).

3. Credeți că supremația absolută și necondiționată a dreptului Uniunii Europene a influențat în mod decisiv jurisprudența tribunalelor constituționale ale statelor membre? Trebuie să existe condiții pentru utilizarea normelor de drept al Uniunii Europene și a jurisprudenței CJUE de tribunalele constituționale?

Această întrebare ridică o multitudine de chestiuni la care nu pot răspunde pe scurt și în mod concis. Iată aici ideea generală a abordării pe care aş susține-o.

Permiteți-mi să reamintesc, în primul rând, că „supremația absolută și necondiționată a dreptului UE” este, cel mult, doar o pretenție. În practică, ea nu se face în acea formă. Și în măsura

Western civilization, at least from Sophocles onwards, unjust laws are held to have no binding effect. There is no reason to think that this does not apply either to the state – an idea mostly abandoned after the atrocities of the 20th century in Europe – or to the Union, which itself is a legal order that is not qualitatively, that is to say in its legal quality, different from state legal orders (or non-state legal orders for that matter).

If the Union is based on fundamental values of liberty, democracy, fundamental rights and democracy, as principles common to the member states and as very foundation of the Union, then inevitably, this poses a limit to the application of EU law in the unlikely, but not impossible case that it were to violate those principles.

Apart from that, I assume that the obligation for the Union to respect the constitutional identity of member states (if I may use shorthand for the language of Article 4(2) TEU) poses an inherent limit to claims of priority of Union law.

That is nothing dramatic or revolutionary: being bound to law itself a characteristic of the rule of law and is a limit to any claim of superiority or supremacy.

4. Does the fact that acts of European Union law are declared as being contrary to national constitutions affect the supremacy of European Union law or should it be allowed in certain circumstances, for example in what concerns the compliance with the fundamental human rights? In such a context, should the doctrine of state liability for breaching the European Union law be reconsidered?

This question is not specific enough to be answered satisfactorily. In quite a few of the present member states, at one stage or another the political institutions or national courts have considered the national constitution to be in conflict with EU law. This has usually been remedied by amending the

în care ea ar fi făcută, ea nu este acceptată de către statele membre. Cu just temei. În civilizația occidentală, cel puțin de la Sofocle încoace, legile nedrepte sunt considerate a nu fi obligatorii. Nu există motiv să considerăm că aceasta nu se aplică statului – o idee practic abandonată ulterior atrocităților din secolul XX din Europa – sau Uniunii, care ea însăși este o ordine juridică care nu este calitativ diferită, adică din punctul de vedere al calității sale juridice, față de ordinele juridice ale statelor (sau mai mult de ordinele juridice nestatale).

Dacă Uniunea se întemeiază pe valorile fundamentale ale libertății, democrației, drepturilor fundamentale și democrației, ca principii comune statelor membre și ca temeiuri al Uniunii, atunci aceasta instituie, inevitabil, o limită a aplicării dreptului UE în situația improbabilă, însă nu imposibilă a existenței unei încălcări a acelor principii.

Pe lângă aceasta, presupun că obligația ca Uniunea să respecte identitatea constituțională a statelor membre (dacă îmi este permisă abrevierea limbajului art. 4 alin. (2) TUE) ridică o limită inerentă pretențiilor de prioritate a dreptului Uniunii.

Nu este nimic dramatic sau revoluționar: faptul de a fi ținută să respecte dreptul ca o caracteristică a supremației dreptului este o limită a oricărei pretenții de superioritate sau supremație.

4. Declararea unor acte de drept primar al Uniunii Europene ca fiind contrarii constituțiilor naționale afectează supremația dreptului Uniunii Europene sau poate fi permisă uneori, spre exemplu, prin prisma respectării drepturilor fundamentale ale omului? Ar trebui reconsiderată, într-un asemenea context, doctrina răspunderii statului pentru încălcarea dreptului Uniunii Europene?

Această întrebare nu este suficient de precisă pentru a răspunde satisfăcător. În destul de puține state membre actuale, într-o etapă sau alta, instituțiile politice sau instanțele naționale au considerat constituția națională ca fiind în conflict cu dreptul UE. Aceasta s-a remediat prin amendarea constituției naționale.

national constitution. In some member states this is not even necessary: the national constitution allows the EU Treaties to diverge from the national constitution, in the form of allowing the member state in question to become a party to EU Treaties that deviate from the constitution, as is the case in Finland, Portugal and the Netherlands. The other response is also both possible and has been practiced in reality: if a Treaty amendment was found to be unacceptable to a member state, it was not adopted in the manner originally intended. Think of what happened to the Treaty on a Constitution for Europe after France rejected it after a national referendum.

5. Has in principle the national constitutional judge a equal position with the European judge? Could we speak of a genuine interpretation of the primary law of the European Union carried out by the constitutional courts of the Member States?

From the perspective of the citizen seeking justice in his own case, it makes no difference which the court or judge is to decide his case and render justice. That is an important vantage point rarely taken when discussing constitutional issues that arise between the Union and national constitutional orders.

Leaving this perspective and turning to the relations between the EU courts and national courts, it is true that in principle Union law that has direct effect – that is to say, law that affects citizens – takes priority over conflicting national norms. This principle is not difficult to justify, and the justifications are various. At the same time it is equally true that Union law cannot be effective within national legal orders unless it is granted that effect within those legal orders by national authorities – and in this latter respect national courts, not least national constitutional courts, are often pivotal. Would they find that Union law cannot be effective because it conflicts

Într-unele dintre statele membre, aceasta nu a fost nici măcar necesară: constituția națională permite tratatelor UE să se îndepărteze de constituția națională, permițând statului membru în cauză să devină parte la tratatele UE care sunt divergente față de constituție, precum este cazul în Finlanda, Portugalia și Țările de Jos. Și celălalt răspuns este posibil și a fost practicat în realitate: dacă o amendare a tratatului a fost calificată ca inacceptabilă pentru un stat membru, ea nu a fost adoptată în modul avut în vedere inițial. Gândiți-vă la ceea ce s-a întâmplat cu Tratatul de instituire a unei Constituții pentru Europa, după ce Franța l-a respins ulterior unui referendum național.

5. Judecătorul constituțional național este, în principiu, egal celui european? Putem vorbi despre o interpretare reală a dreptului primar al Uniunii Europene efectuată de tribunalele constituționale ale statelor membre?

Din perspectiva cetățeanului care își caută dreptatea în propria cauză, nu are importanță care instanță sau judecător trebuie să decidă cauza sa și să facă dreptate. Acesta este un punct de observație important, rareori luat în considerare atunci când se discută aspecte constituționale care apar între ordinele constituționale ale Uniunii și cele naționale.

Părăsind această perspectivă și trecând la relațiile între instanțele UE și instanțele naționale, este adevărat că, în principiu, dreptul Uniunii, care are efect direct – adică este drept care afectează cetățenii – are prioritate asupra normelor naționale contrare. Acest principiu nu este dificil de justificat, iar justificările sunt variate. În același timp, este de asemenea adevărat că dreptul Uniunii nu poate fi eficace în interiorul ordinilor juridice naționale dacă nu i se acordă acel efect în interiorul acelor ordini juridice de către autoritățile naționale – iar, în această din urmă privință, instanțele naționale sau cel puțin curțile constituționale naționale sunt deseori esențiale.

with fundamental constitutional values, this will have self-evident consequences for Union law. Hence, the outcome of a case like *Omega* and *Kadi*.

6. More and more constitutional courts make preliminary references to the Court of Justice of the European Union. Could we speak of a extrema ratio or of a common instrument for cooperation? Is there in fact a hierarchy, confrontation or pure cooperation between the Court of Justice of the European Union and the constitutional courts?

I would say that the answer to this question is different for different national constitutional courts – and do not forget that some member states do not have a ‘constitutional court’ in the Kelsenian sense common in most continental member states. I do not find this problematic. Each national constitutional order should be left its own approach as to how Union law is accommodated in conformity with its own constitutional order and constitutional tradition.

From a macro-perspective, I tend generically to consider the referencing practice as a form of cooperation, which from case to case may or may not take on a somewhat more confrontational turn than in other cases. Obedience to the law on the part of constitutional courts is a matter of obeying the constitutional law they are mandated to interpret and apply in a manner that as far as possible also obeys Union law. Mostly this is not a problem in practice.

Dacă ele ar constata că dreptul Uniunii nu poate fi eficace întrucât contravine valorilor constituționale fundamentale, atunci aceasta va avea consecințe evidente pentru dreptul Uniunii. De aici, rezultatul unei cauze precum *Omega* și *Kadi*.

6. Există un număr în creștere de tribunale constituționale care au adresat întrebări preliminare CJUE. Putem vorbi despre extrema ratio sau despre un instrument obișnuit de cooperare? În fapt, există ierarhie, confruntare sau pură cooperare între CJUE și tribunalele constituționale?

Aș afirma că răspunsul la această întrebare este diferit pentru diferitele curți constituționale naționale – și să nu uităm că anumite state membre nu au o „curte constituțională” în sens kelsenian, comun în cele mai multe state membre continentale. Consider că această situație este problematică. Fiecărei ordini constituționale naționale ar trebui să i se lase propria abordare cu privire la modul în care dreptul Uniunii este conciliat în conformitate cu propria ordine constituțională și tradiție constituțională.

Dintr-o perspectivă „macro”, tind, în genere, să apreciez practica trimiterii ca formă de cooperare, care, de la caz la caz, poate sau nu să își asume un curs oarecum mai conflictual decât în alte cazuri. Respectarea dreptului de curțile constituționale este o chestiune de respectare a dreptului constituțional pe care ele sunt chemate să îl interpreteze și aplice într-un mod care să respecte, cât mai mult posibil, și dreptul Uniunii. În majoritatea situațiilor, aceasta nu este o problemă în practică.